

Valzint, L. Z.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”

Beneficiar: Academia Română. Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/136077

Sesiunea Științifică “ Perspective ale cercetării în științele socioeconomice și umaniste. Metodică, strategii, cooperare și competitivitate europeană”

10 iulie 2015

Modele ale afectivității în cultura română premodernă (1780-1840)¹

Gabriela Stoica

Facultatea de Litere, Universitatea din București /
Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

tutore: prof.univ.dr. Gabriela Pană Dindelegan

I. Prezentare generală. Obiective; metodologie

Proiectul de cercetare are în vedere analiza formelor de manifestare a afectivității în spațiul românesc în perioada de tranziție de la epoca veche la cea modernă (sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea). Este o cercetare de tip istoric/diacronic având drept obiectiv principal surprinderea dinamicii de conceptualizare și de lexicalizare a emoțiilor (configurarea unui lexicon specific al afectivității) într-o perioadă marcată de importante mutații culturale, inclusiv lingvistice.

Premisa fundamentală este aceea că afectivitatea reprezintă un fenomen cultural, istoric, social și antropologic, supus variației diatopice și diacronice, iar expresia ei lingvistică (în primul rând lexico-semantică) este dependentă de un anumit cadru cultural-mental, specific unei societăți într-un anumit interval temporal.

Având în vedere caracterul proteic al afectivității, perspectiva teoretică și metodologică de analiză este în mod firesc interdisciplinară: lingvistică (lexico-semantică) și antropologic-culturală, conjugând totodată principii de lucru și concepte-cheie ale istoriei culturale și conceptuale a emoțiilor. Direcțiile recente de cercetare susțin în mod firesc și motivat o astfel de abordare inter- și transdisciplinară a afectivității (Wilson 2012, Baider/Cislaru 2013, Chuquet *et al.* 2013 etc.; Rosenwein 2006, 2010, Reddy 2001, 2009, Frevert 2011, Frevert *et al.* 2014, Plamper 2015 etc.). Conceptualizarea afectivității și mutațiile ei diacronice, determinate cultural-istoric, pot fi analizate prin intermediul *lexicului* afectiv și al contextualizărilor lui particulare. Vocabularul afectiv actualizat în texte reprezentative pentru un context și o epocă culturală poate reflecta dinamica conceptual-istorică a unui anumit *model cognitiv afectiv* specific unei *culturi*.

¹ Această prezentare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Este ceea ce ne-am propus în lucrarea noastră: o analiză a lexiconului afectivității și a semantismului contextualizat al termenilor afectivi din texte reprezentative pentru perioada considerată. Obiectivele au fost următoarele (dintr-o dublă perspectivă):

1. Din perspectivă *lingvistică*, am avut în vedere: (a) delimitarea unui inventar reprezentativ de termeni afectivi; am acordat o atenție specială termenilor nou împrumutați (latino-români) sau nou formați pe teren românesc, indicând o nuanțare lexico-semantică și, implicit, o rafinare a conceptualizării afective; (b) analiza contextual-semantică a termenilor în cauză, urmărind în special izotopiile afective identificabile la nivel mezo- și macro-textual, recurențele lexico-semantice; acestea pot fi marcatori ai unui anume model cognitiv afectiv, care înregistrează o dinamică diacronică specifică (anumite afecte pot fi hiper- sau hipoconceptualizate diferit de la o epocă istorică la alta, în acord cu prefacerile cadrului cultural-mental mai extins).

2. Din perspectivă *antropologic-culturală*, am urmărit identificarea unei anume mutații a profilului cultural-afectiv al epocii în trecerea spre modernitate, ținând seama de parametrii culturali definatorii (dinspre *colectivism, heterocentrism* spre *individualism, autocentrism?*; dinspre caracter *extrovertit* – transparența și validarea trăirii emoționale în cadrul comunității – înspre caracter *introvertit* – cenzura emoțiilor; emoția ca trăire interioară?). Studiile de antropologie și de istorie culturală subliniază în general această dinamică în tranziția spre modernitate; modernitatea pare a aduce cu sine focalizarea asupra trăirii individuale și cenzura manifestărilor emoționale (Rosenwein 2006); cercetarea noastră verifică măsura în care această teorie este valabilă pentru spațiul cultural românesc.

Corpusul avut în vedere nu este exhaustiv, ci selectiv. Am avut în vedere delimitarea și analiza unui set de texte de diverse tipuri, cu caracter reprezentativ pentru perioada în discuție (prin autor, tip de text, subiect etc.), reflectând schimbările culturale și lingvistice specifice epocii române premoderne:

(a) pe de o parte, texte originale: scrieri *beletristice* (poezie, dar și dramaturgie), aparținând unor autori exponențiali ai epocii, de orientare preponderent clasicistă și preromantică (poezii Văcărești, Costache Conachi, B.P. Mumuleanu, Gh. Asachi, V. Cârlova, Ion Heliade Rădulescu, C. Negruzzi etc.; *memorialistică/jurnal de călătorie* (Dinicu Golescu); *corespondență/epistolar* (M. Kogălniceanu, Nicolae și Iancu Văcărescu);

(b) pe de altă parte, traduceri (de cărți populare - în continuarea tradiției medievale -, dar și de noi scrieri occidentale, de orientare clasică, iluministă și romantică: Molière, Florian, Voltaire, Hugo, Byron, Lamartine etc.); am avut în vedere în primul rând traduceri realizate de către doi reprezentanți de seamă (prin numărul și varietatea de texte traduse, dar și prin calitatea expresiei lingvistice a translației) ai epocii: C. Negruzzi și Ion Heliade Rădulescu;

(c) *publicistică* (anumite articole din revistele vremii, în etapa lor de început (1829-1840): *Albina Românească, Curierul Românesc*).

Totodată, datele oferite de analiza acestui corpus au fost corelate cu informația inclusă în glosare și în principalele lucrări lexicografice ale epocii (Ion Bobb, *Dicționarul românesc, latinesc și unguresc*, Cluj, 2 vol., 1822-1823, *Lexiconul de la Buda 1825*, J. A. Vaillant, *Vocabular purtăreț românesc-franțozescu și franțuzescu-românesc*, București, 1839, I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune reprimite până acum în limba română, și de toate cele ce sunt a se mai primi d-acum înainte...*, București, Tipografia Colegiului, 1848). În analiza noastră, am insistat mai ales asupra începutului de secol XIX, când au loc cele mai importante mutații lingvistice și culturale (sfârșitul secolului al XVIII-lea are încă un caracter conservator, tradițional).

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

POSDRU 2007-2013

2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

II. Rezultate preliminare

Epoca română premodernă aduce importante mutații culturale și, implicit, lingvistice, cu prelungiri până către mijlocul secolului al XIX-lea, când spațiul cultural românesc, pe de o parte, și limba română literară, pe de altă parte, își cristalizează treptat și din ce în ce mai ferm modernitatea. Trăsătura fundamentală a epocii este schimbarea treptată de mentalitate culturală, prin deschiderea către Occidentul european (vezi Cornea 1966: 13, Manolescu 1990: 93-95; Zamfir 2012: 61-86 etc.); modelul cultural de tip tradițional-oriental interferează cu cel modern-occidental, iar oglinda acestor mutații culturale este reprezentată de literatura și publicistica epocii și, implicit, de aspectul limbii române literare din această perioadă. Rezultatul tuturor acestor sincretisme este un profil cultural, proteic, „hibrid”, în care vechiul și noul se suprapun, fuzionează sau coexistă în diverse forme de manifestare culturală (în planul mentalității și sensibilității colective, precum și în planul expresiei literare și lingvistice) (cel mai frecvent, un conținut nou este inserat într-o formă de tip vechi); în plan literar și lingvistic, consecința acestor interferențe este discrepanța dintre noile conținuturi, noile idei și concepte, noile sensibilități, pe de o parte, și mijloacele limitate de expresie lingvistică și stilistică, pe de altă parte (vezi Cornea 1966: 36). În noul context cultural, importante mutații au loc și în planul sensibilității colective, iar una dintre schimbările esențiale privește, între altele, conceptualizarea afectivității.

Din acest punct de vedere, ceea ce este specific epocii de tranziție este „primatul sensibilității” (Angheliescu 1971: 10), în acord cu mutațiile mentale și culturale din spațiul european occidental. *Simțirea, sentimentul*, descoperirea trăirii interioare și exprimarea, împărtășirea acesteia, sunt caracteristicile unei noi stări de spirit, în care „omul este mișcat de sentiment înainte de a fi mișcat de rațiune” (Angheliescu 1971: 12). Subiectivitatea, trăirea individuală sunt focalizate, se înregistrează o criză a sensibilității (vezi și Vintilă-Ghițulescu 2006, Simion 2008). Emoțiile invadează spațiul public și privat românesc, prin literatura originală care apare acum după model occidental, prin traducerile intense din literatura europeană, prin publicistica dezvoltată treptat la începutul secolului al XIX-lea.

În noul context cultural, conceptualizarea afectivității se nuanțează, se diversifică, noi afecte sunt conceptualizate distinct, ceea ce impune noi necesități de lexicalizare; lexicul deja existent devine treptat insuficient de rafinat și de variat și treptat are loc constituirea unui *vocabular afectiv* nuanțat și modernizat, prin activarea a două modalități principale de înnoire lexicosemantică:

- (a) îmbogățirea și nuanțarea *semantică* a termenilor deja existenți; treptat unele cuvinte vechi dobândesc noi sensuri afective sau sunt reinvestite contextual-semantic; consecința este *polisemia* (/contextuală);
- (b) îmbogățirea și diversificarea *lexicală* (împrumutul de noi termeni care pot surprinde mai precis nuanțe noi de conceptualizare).

Această dinamică lexicală (generală în epocă) transpare atât din scrierile originale ale epocii, cât și (în special) din traduceri (sursă principală pentru neologisme și calcuri); de asemenea, glosarele frecvente în epocă (vezi glosarea la Dinicu Golescu sau la Paris Barbu Mumuleanu etc., cf. și Gheție 1961) și curente până la apariția primelor dicționare, apoi lucrările lexicografice propriu-zise (vezi Lupu 1999) înregistrează și explică noi termeni și noi sensuri afective.

Lexicul afectivității întâlnit în aceste texte (dar și în publicistică) reflectă dinamica generală a vocabularului limbii române literare în faza de tranziție: caracterul hibrid *vechi-modern*, amestecul de elemente *lexicale vechi* (cuvinte din fondul lexical principal; cuvinte și expresii populare, de diverse origini: latine, slave, neogrești mai vechi etc.) cu *neologisme* (cu o dublă reprezentare:

oriental-balcanică: elemente noi neogrecești, de obicei cu un statut efemer; *occidental-romanice*: elemente noi, din limbile romanice occidentale).

(a) **Elemente lexicale vechi, de factură populară** - lexicul afectiv vechi, preexistent, adeseori de factură populară, continuă să fie preponderant în desemnarea diverselor forme de viață afectivă. Textele perioadei înregistrează termeni vechi, precum: *durere* - *patimă*, *a suferi* - *a pătimi*, *a jelui*, *a răbda*, *a-i părea rău*, *prieteșug*, *dor*, *liubov*, *mânie*, *milostivire*, *necăjit*, *supărat*, *căit*, *îngândurat*, *(ne)rușinat* etc.

(b) Pe lângă resursele lexicale vechi, în continuare frecvente și productive, lexicul afectiv se îmbogățește treptat cu noi termeni care pătrund în/prin operele originale ale scriitorilor premoderni sau, mai ales, în/prin traduceri. În cazul în care nu desemnează realități afective nuanțate, neologismele dublează termeni mai vechi, preexistenți, dezvoltându-se perechi sau serii de (cvasi)sinonime de diverse origini. Lexicul afectivității dobândește astfel un caracter hibrid/eterogen din punct de vedere etimologic, reflectând direct tranziția între două etape istorice: vechi - modern și între două spații culturale: Orient - Occident.

Se pot delimita două mari surse pentru împrumuturile neologice, reflectând interferența modelelor culturale specifică epocii²:

(a) împrumuturi de sursă *oriental-balcanică, neogreacă*, înregistrate cu predilecție la sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea:

pozitive: *englendisi* „amuza” 1783; *parigorisi* „a consola” 1780 - *parigorie* „consolație” 1767; *entusiasmus* 1800 - *entusiasi* 1825 - *entusiasticos* 1819; *erota* „dragoste” 1770; *idololâtrie* 1780 - *idolatricească* 1785 - *idololâtru* 1780; *sévas* „respect, venerație” 1785 etc.

negative: *antheptatie* 1705 (cf. *andipatie* 1770 < și lat. neol., fr.); *catafrónsis* - *catafronion* - *catafroniseală* „dispreț” - *catafronisi* „a disprețui” 1785; *filavtie* „egoism” cca. 1830; *zilotip* „gelos” 1770, „temător” 1825; *zulear* „gelos” cca. 1830 - *zilotipie* „gelozie” 1770 - *zelotipie* „gelozie” 1818 - *zule* cca. 1830, *zulie* 1831; *istericos* cca. 1830; *misántropos* - *misanthropie* 1770 (cf. *misantróp* 1800 < fr.); *picarisi* „a (se) supăra” 1786; *plicticos* 1786 - *plictisi* 1786 - *plixis* „plictiseală” 1785; *stenohorie* „tulburare, emoție, jenă” 1767 - *stenahorisi* 1793 etc.

(b) împrumuturi de sursă *occidentală, latino-romanice*, incipiente la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar dominante în secolul următor.

pozitive: *admirație* 1834; *adora* 1794 (cf. *adorarisi* 1825); *alegreție* 1825; *amabil* 1813-1814; *amic* - *amicie* 1794 - *amiciție* 1822; *amor* cca. 1770; *ardoare* 1799; *beatitudine* 1844; *brav* 1770-1771 - *bravură* 1788; *clemență* 1797; *compașienție* 1794 - *compătimi* 1829 (cf. fr. *compatir*) - *compățimire* 1827; *consola* cca. 1830 - *consolație* 1742 [DÎLR]; *curaj* 1802 (*coragiu* 1787, *coragie* 1784); *entuziasm* 1800 - *entuziasma* 1844 - *entuziast* 1826; *exalta* cca. 1830 - *exaltat* 1832 - *exaltație* 1838; *favorit* 1794 - *favori* 1814 - *favorisi* 1815-1819; *filantrop* 1832-1833 (și < ngr.) - *filantropie* 1829 (și < ngr.); *iubila* 1822-1823; *leteță* 1846; *misericordie* 1845; *patriot* 1770; *respect* 1734 [DÎLR] - *respectului* 1803 (pe filieră germană sau maghiară, cf. DLR); *simpatic* 1794 - *simbatie* 1779; *spera* 1794 - *speranță* 1795; *stimă* 1772; *tandresă* cca. 1830 (cf. *tândreață* 1794), *temerar* 1787; *tolera* - *tolerant* cca. 1830 - *toleranție* 1782; *voluptate* 1794 etc.

² Exemplele sunt preluate în cea mai mare parte din inventarul de neologisme realizat de N.A. Ursu și Despina Ursu (2004, 2006, 2011); am corelat informațiile și cu exemplele și datele înregistrate în DÎLR și Gheție/Chivu 2000. Am considerat importantă indicarea anului primei atestări a cuvintelor în discuție (așa cum apare în textele sursă); de cele mai multe ori este vorba sau de o traducere, sau de o lucrare de tip lexicografic, fapt relevant pentru procesul conștient și dinamic de modernizare a limbii române în perioada de tranziție. În multe cazuri, termenul afectiv cunoaște variante explicabile etimologic prin limbi sursă diferite: greacă, franceză, italiană, latină, germană.

negative: *adversitate* 1799; *afflictiune* 1794; *agonă* 1705 [DÎLR, < lat., gr.] - *agonie* 1818; *amibiune* 1722 - *amibiție* 1800 - *amibiționa* 1835 - *amibițios* 1799; *animozitate* cca. 1830; *antipatic* cca. 1830; *anxietate* cca. 1830; *arogante* - *arogație* 1799; *culpă* 1794, *cupiditate* 1794; *deplăra* 1794; *deprima* 1795; *descuraja* 1830; *despera* 1794 - *desperare* 1821 (cf. *desperație* 1794) - *desperat* 1794; *detesta* 1846; *desgustu* 1693 (DÎLR) - *dezgust* 1825 (cf. fr. *dégoût*) - *dezgustarisi* 1832 - *desgusta* 1839 (cf. fr. *dégoûter*); *discordie* cca. 1830; *dispreț* 1837 - *despreța* 1821 - *desprețuire* 1821; *egoism* 1826; *enerva* 1846; *furie* 1796 (și < ngr.) - *furioz* 1796 - *furoare* 1794; *zelos* 1800; *jaluz* 1787, *ghelos* 1825, *gelos* 1800 - *jaluzie* 1786-1788, *gealozie* 1794, *gelozie* cca. 1830; *neamic* 1794, *inimic* 1824; *îndignat* - *îndigneciune*, *indigneciune* 1794 - *indignație* 1832; *ingrat* 1794; *invidie* 1799 - *invidia* 1829 - *invidios* 1845; *orgoliu* 1845; *remorz* „remușcare” 1794; *repugna* 1799; *resignație* 1794; *vanitate* cca. 1830 - *vanitos* 1848 etc.

Destinul/statutul diacronic al celor două tipuri de împrumuturi mai sus discutate, orientalo-balcanice și occidental-romanice, este diferit; cele neogrecești au, în general, un statut efemer, fiind eliminate de sinonime mai vechi sau noi de sursă occidentală; împrumuturile latino-romanice se vor impune și se vor diversifica în timp, într-un ritm susținut, conturându-se treptat un vocabular al afectivității bine reprezentat cantitativ și nuanțat semantic. Până la mijlocul secolului al XIX-lea pătrund și se impun în limbă un număr considerabil de cuvinte noi cu sens afectiv, care pot fi considerate parte a unui *lexicon psihologic specializat*, în plin proces de constituire. Evoluția se produce, așadar, în direcția dezvoltării unei *terminologii psihologice de uz curent* (indicând o rafinare a conceptualizării afective, ce implică și o nuanțare și o modernizare a lexicului afectiv corespunzător).

Dinamica generală a lexicului afectivității în epoca română de tranziție către modernitate reflectă în nuce dinamica de ansamblu specifică vocabularului limbii române literare din această perioadă.

Cantitativ, asistăm la o modernizare și o diversificare treptată și intensă a vocabularului afectiv, mult mai precis și mai nuanțat în desemnarea formelor de viață afectivă. Acolo unde nu acoperă căsuțe goale din lexicul afectivității, neologismele de sursă latino-romană tind să concureze sinonimic și uneori să înlocuiască termenii afectivi mai vechi.

Calitativ, se observă conceptualizarea și, implicit, lexicalizarea preponderentă a unor afecte de bază: *dragoste*, *fericire*, *rușine*, *mânie*, *tristețe*. Această realitate lexicală reflectă, de fapt, dinamica sensibilității și a mentalității colective ce aduce în prim-plan trăirea individuală și conceptualizarea predilectă a unor anume afecte, care focalizează eul, subiectul experimentator.

Dincolo de inventarul propriu-zis al termenilor afectivi înregistrați de textele, glosarele sau dicționarele vremii, se impune o analiză contextual-semantică a lexicului afectiv, plecând de la ocurențele concrete ale cuvintelor afective în textele perioadei. Aceasta poate pune în lumină modalități noi de conceptualizare a afectivității și sensuri noi ale termenilor afectivi, decodabile strict contextual, în acord cu mutațiile contextului cultural mai larg. În analiza noastră ne-am oprit asupra două afecte care se remarcă atât calitativ, cât și cantitativ: *dragostea* și *fericirea*.

Conceptualizarea și lexicalizarea *dragostei*

Unul dintre conceptele afective revalorificate și rafinate în această perioadă este, poate cel mai pregnant, *dragostea* „amoriul”. Textele perioadei conțin adesea pasaje în care *dragostea* este focalizată printr-o lexicalizare diversă (adesea redundantă). O dată cu trecerea spre modernitate, *dragostea* ca afect general, prototipic tinde să fie mult mai nuanțat conceptualizată și, implicit, lexicalizată. Noi dimensiuni conceptual-semantice se cristalizează. Textele perioadei înregistrează ocurențe frecvente ale termenilor mai vechi *dragoste*, *iubire* etc, dar și ale unor cuvinte recente care

desemnează ipostaze noi și nuanțate de conceptualizare a *dragostei* (ca afect subiectiv-individual, în primul rând, dar și ca afect specific unei colectivități), adesea asociați cu alte cuvinte desemnând afecte colaterale (cum sunt *fericirea*, *frica*, *rușinea* etc.), indicând o re poziționare centrală a conceptului în cauză în cadrul modelului cognitiv afectiv al epocii de tranziție. Principalele mutații conceptuale se reflectă în planul vocabularului: *semantic* – apar ipostaze semantice noi ale *dragostei* (*dragostea patriotică*, *dragostea intelectual-estetică*) sau anumite sensuri/dimensiuni conceptuale mai vechi sunt focalizate în mod predilect (cum este *dragostea erotic-romantică*); *lexical* – aceste noi ipostaze conceptual-semantice sunt indicate fie prin termeni vechi, preexistenți, revalorificați semantic (*dragoste*, *iubire* etc.), fie prin cuvinte noi, împrumuturi recente din limbile de contact cultural (neogreaca sau limbile latino-romanice). În epoca de tranziție ipostazele conceptual-semantice ale *dragostei* care se remarcă (și lexiconul corespunzător) sunt următoarele :

(a) dragostea erotic-romantică

lexic vechi: *a iubi* – *dragoste*, mai rar *iubire*; *drag*, *a-i fi drag*, *îndrăgi*, *drăgăstos*, *dorit* « iubit » (apelativ); dar și *liubov* sau *prieteșug*, *prieten*, -ă "iubit, -ă" [în general desemnând dragostea *fratern-amicală*] etc.

lexic nou: (a) *împrumuturi din neogreacă:* *erota* „dragoste” 1770, *erotas* 1793, la care se adaugă în familie, dar de sursă diferită (prin franceză): *erotomanie*, cca 1830 (< fr. *érotomanie*), *eroticsc* 1772; *erotic* cca 1830 (< fr. *érotique*, cf. ngr.); (b) *împrumuturi latino-romanice:* *amor* cca. 1770 (< lat. *amor*, fr. *amour*, it. *amore*) – cuvântul este extrem de frecvent în epocă, surclasând termeni mai vechi sinonimi : *dragoste*, *iubire*, fără a fi circumscris ipostazei *erotic-romantice* a *dragostei*.

(b) dimensiuni conceptuale noi ale *dragostei*, în directă dependență de mutațiile contextului cultural-istoric:

- *Dragostea de patrie / patriotismul.* În trecerea spre modernitate, noi concepte devin importante și sunt focalizate prin lexeme specifice sau prin colocații adjectivale diferențiatore: *patrie*, *națiune*, *compatriot*, *patriot*, *societate*, *limbă națională* etc.; în raport cu acestea, apar noi necesități de evaluare afectivă și, deci, noi concepte afective: *fericirea colectivă*; *mândria națională*; *patriotismul* – *dragostea de patrie*. Lexicul este același: *a iubi*, *iubire*, *dragoste* (mai rar, *liubov*), *iubitor* – termeni vechi; dar și *amor*, polimorfic conceptual. Se adaugă câțiva termeni specifici, desemnând noua realitate afectivă: *patriot-patriotism-patriotic*; *filopatrie*. Unele cuvinte fac parte din sintagme cu caracter fix, stereotip: *iubitor/iubire de neam*.

Anumite contexte mai ample aduc în prim-plan izotopii afective centrate pe câteva afecte nou conceptualizate în epocă, raportate direct la noile mutații ale contextului istoric, cultural și de mentalitate: *patriotismul*, *mândria națională*, *fericirea colectivă* (*a nației*), *iubirea de sine* (*ca popor*); acestea sunt asociate unor afecte preexistent conceptualizate și esențiale pentru profilul cultural-afectiv al spațiului românesc: *dragostea către Dumnezeu*:

„Toate neamurile au națională mândrie. Englezii se mândresc întru înțelepciunea lor, franțezii în duhul lor și nemții în filosofia lor, toți au iubirea de sineși și învăț limbile lor, iar noi, necunoscând această națională mândrie, am lăsat de tot în neabăgare de seamă limba noastră [...]. Răvnă numai de patriotism și mândrie națională să între între noi ș-atunci toate nevoirile ni să vor părea lesnicioase. Neamurile să mândresc și are cinste a zice portugalezul că e portogal și danimarchezul că e danimarc, iar noi, în starea care ne aflăm, să ne fie rușine a ne mai numi români? La această stare ajunge neamul cel ce pierde mândria națională și răvna de patriotism. Acest scump și neprețuit lucru de tot s-au pierdut de la noi. Mult mai mult patriotism era întru moșii și strămoșii noștri [...]. Mult mai bună era învățătura lor, căci era plini de răvnă către Dumnezeu și entusiasți de patriotism, simțirea ce mai sfântă. Preafericiți, aceștia strămoși ai noștri, pentru dragostea ce avea pentru Dumnezeu, cătră patrie și către neam” (Mumuleanu³, p. 89-90).

³ Barbu Paris Mumuleanu, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1972.

• *Dragostea de sine.* În mod prototipic, *dragostea* este definită ca un afect relațional, intrinsec hetero-orientat, implicând raportarea obligatorie la un obiect-cauză exterior. Epoca română premodernă, punând în prim-plan individul și mai puțin colectivitatea, aduce o nouă conceptualizare a *dragostei*, ca sentiment auto-orientat, *dragostea de sine (egoismul)*, expresie a caracterului individual-subiectiv pe care tinde să-l manifeste trăirea afectivă în general. Raportarea la aceasta se face în termeni critici, ca opusă *dragostei colective* sau *patriotismului* (a se vedea coocurența antonimică din exemplele de mai jos). Desemnarea se face prin folosirea resurselor lexicale existente, în sintagme fixe, calchiate – *iubirea de sine* – sau prin neologisme: neogrecești: *filavtie, filavt* sau latino-romance: *egoism, egoist*.

„Egoismu stăpânește / Pân' la cel mai dobitoc, / Unirea de tot lipsește / Dintr-al lor ticălos loc. / Haractir nu știu să ție, / Nici duh de patriotism, / Cel mai fără vrednicie / Strigă, zbiară egoism” (Mumuleanu, p. 280)
 „Duhul cel obșteșc este rar, și iubirea de sine este proastă” (Negruzzi⁴, II, p. 71, trad., 1821-1823).

• *Gelozia.* Un afect asociat *dragostei* și în principiu opus acesteia este *invidia*. Textele perioadei atestă o diversificare lexicală și noțională a acestui afect. *Invidia* ca afect negativ este bine reprezentat în epoca veche, lexicalizat cel mai adesea prin *pizmă, a pizmui, pizmaș – zavistie, a zavistui, zavistnic*. Ceea ce se remarcă în epoca de tranziție este îmbogățirea lexicală prin termeni noi, exacti în desemnare (*pizmă* era polisemantic): *invidie, gelozie/jaluzie* și apariția unui nou concept afectiv negativ, subordonat *dragostei: gelozia*. Termenii sunt extrem de frecvenți în textele epocii, sub diverse variante (în funcție de limba sursă): (a) de origine neogreacă: *zilótip, zilótipos „gelos” 1770; zulear „gelos” cca. 1830 / zuliar 1824 – zilotipie „gelozie” 1770 – zelotipie „gelozie” 1818* (glosat ca *pizmă în treaba dragostelor*) 1818 FTM,174⁵; *zule* cca. 1830, *zulie* 1831; *zelos* 1800; (b) latino-romanică (franceză sau italiană): *jaluz 1787, jaluzos 1794; jeloz 1800; zaluz 1825, ghelos 1825, geloz 1827, gelos 1800* (it. *geloso*, fr. *jaloux*); – *jaluzie 1786-1788; gealozie 1794, ghelozie 1825; gelozie cca. 1830; jalózie cca 1830* (fr. *jalousie*, it. *gelosia*); vb. *zaluji 1827* (cf. fr. *jalouser*).

Termenii au însă un sens mult mai larg în raport cu semnificația actuală, fără a se circumscrie strict cadrului erotic-romantic. Glosările din textele epocii indică echivalarea semantică între *gelos, gelozie* și *invidios/pizmaș; invidie/pizmă: „jaluzie: necaz – supărare – ce simțim văzând la altul un bine ce l-am pofti pentru noi; jaluz: acela ce are jaluzie”* (Mumuleanu, 1825); *zavisnic (jaluzos) GCA⁶ II, 26r*.

Lexiconului *dragostei* în epoca română premodernă i se mai pot adăuga, în sens larg, câteva cuvinte noi; unele dubleză sinonimic termeni vechi preexistenți: *venerație, respect, stimă* (pe lângă *cinste, slavă*); altele particularizează intensiv sau noțional concepte afective preexistente: *a adora* (*a iubi + intensiv*), *admirație* (*a iubi + respect*; antonim pentru *invidie, pizmă*); altele lexicalizează concepte afective noi, cu un sens mai larg: *simpatie* (la început cu sens etimologic).

De asemenea, ceea ce se poate remarca, este diversificarea paralelă a unei serii de concepte (și implicit de termeni) opuse; apar termeni precum *a adora, admirație, simpatie* etc., dar și seria antonimică *a disprețui, dezgust, animozitate, antipatie, a detesta, discordie, inimic* etc. Această realitate confirmă ideea conceptualizării primare în termeni binari *afectiv-negativ*, specifice cogniției umane în general, și, deci, și a afectivității. Ca urmare, considerăm relevantă pentru diversificarea conceptualizării afective, discutarea în lexiconul *dragostei* și a termenilor colaterali, opozitivi, asociați cumva automat celor prototipic subordonați afectului în discuție.

⁴ Costache Negruzzi, *Opere, 2, Proză. Poezie*, București, Minerva, 1984, ediție de Liviu Leonte.

⁵ Fénelon, *Întîmplările lui Telemah*, traducere din limba italiană făcută de Petru Maior, Buda, 1818

⁶ *Critil și Andronius*, Iași, 1794, capitolele 1-9 din vol. I al *Criticonului* lui Baltasar Gracián, tradus din limba franceză, după versiunea lui Maunory, de arhimandritul Gherasim de la mitropolia Moldovei.

Toate aceste împrumuturi neologice reflectă mutațiile esențiale în viața socială, culturală a epocii și în mentalitatea colectivă. Un nou model cognitiv-afectiv se impune, de tip occidental, focalizând dragostea ca sentiment individual, profund intensivă și adeseori disforică, dar și dragostea raportată la o entitate colectivă reprezentabilă ca *patrie, nație, ceilalți-comunitatea, omenirea* în general (o nouă reconfigurare a prototipului *dragoste agapică*), în termenii filozofiei iluministe și ai istoriei moderne (*patriotism, filantropie*), uneori în contrapunct cu dragostea auto-orientată, amendată social (*egoism, ambiție, mizantropie*).

În epoca română premodernă, în acord cu mutațiile contextului cultural-istoric, dragostea este un afect hiperconceptualizat și hiperlexicalizat: apar noi ipostaze conceptual-semantice care impun noi sensuri și noi cuvinte.

Conceptualizarea și lexicalizarea *fericirii*

Un alt afect care înregistrează în perioada de trecere către modernitate o revalorificare conceptuală și lexico-semantică este *fericirea*. Textele perioadei înregistrează ocurențe frecvente ale termenilor *fericire, fericit, mulțumire, mulțumit* (desemnând afectul propriu-zis, subiectiv-individual), adesea asociați cu alte cuvinte desemnând afecte colaterale (cum este *dragostea*), indicând, ca și în cazul *dragostei* (vezi *supra*), o re poziționare centrală a conceptului în cauză în cadrul modelului cognitiv afectiv al epocii de tranziție. Analiza contextual-semantică a termenilor *fericire-fericit* (alături de alte cuvinte apropiate: *mulțumire-mulțumit, bucurie-bucuros* etc.) indică actualizarea a cel puțin două ipostaze conceptual-semantice distincte (termenii devenind astfel polisemici: (a) *fericirea ca stare afectivă, auto-orientată* (sens psihologic propriu-zis); (b) *fericirea ca stare de bine, hetero-orientat; fericirea ca valoare-scop* (sens cultural-filozofic).

Primul sens este cel preexistent, desemnând ipostaza afectului prototipic /*bucurie*/ în grad intensiv maxim; frecvența crescută indică însă un punct sensibil de conceptualizare afectivă, activat mult mai intens în perioada în discuție. După cum s-a subliniat (Rosenwein 2006, 2010), trecerea către modernitate pare să aducă cu sine reorientarea dinspre trăirea colectiv-socială a emoțiilor (caracteristică tiparului cultural afectiv medieval) către o experimentare individuală a afectivității.

Cel de-al doilea sens actualizat contextual reprezintă o ipostază conceptual-semantică nouă a *fericirii*, justificată cultural-istoric. În noul context al epocii, are loc pătrunderea unui set valori și idei culturale occidentale, de tip iluminist sau preromantic, care impun noi concepte și, implicit, noi necesități de lexicalizare. Astfel, pe lângă sensul curent, comun, afectiv-subiectiv, *fericire* ajunge să aibă și o semnificație circumscrisă istoric-filozofic, politic și cultural – *fericirea ca stare de bine, ca valoare-scop*, specifică unei comunități. Un studiu de caz asupra textului lui Dinicu Golecu, *Însemnare a călătoriei mele?*, a pus în evidență această ipostază conceptuală nouă a afectului prototipic *fericire*. Relevantă pentru schimbările de mentalitate culturală și politică a vremii este și corelarea conceptului de *fericire* (și a cuvintelor aferente) cu noi concepte (afective/non-afective) (și termeni corespunzători), slab diferențiate / nediferențiate în perioada anterioară: *dragostea de tip patriotic (patriotismul)*, ideea de *nație/națiune, patrie* etc.

Anumite izotopii focalizează dimensiunea *colectivă* a *fericirii* (colocațiile recurente sunt *obșteasca fericire, fericirea obștii, toți de obște*), în ipostaza conceptuală de *valoare-scop/ideal moral*. La nivel contextual se poate reconstrui solicitarea implicită a unor afecte moral-sociale, curente în epocă (*solidaritatea (unirea spre folosul obștii), dragostea de patrie (patriot), simpatia/dragostea pentru*

⁷ Dinicu Golecu, *Scieri*, București, Editura Minerva, 1990, ediție de Mircea Anghelescu.

aproape) și asociate cauzativ *fericirii* ca scop (se poate remarca în acest sens ocurența particulară a verbului *a fericii*, ex. 2):

(1) „Nu o să ne învrednicim să vedem o rază de lumină care să ne îndrepteze spre obșteasca *fericire* [...] unirea, zic - cea spre *fericirea obștii*, căci, după aceasta, vin toate *fericirile*; iar fără de aceasta, nici un bine în lume nu să întemeiază; și căci în *obșteasca fericire* va găsi fieșcare și pe a sa, iar în parte numai străduindu-ne, avem destule pilde; că ne-am pierdut slava, starea și cinstea, ajungând și în hula lumii. Unirea spre folosul obștii ne ferește, unirea slăvește, unirea întemeiază tot binele. După aceasta alergând, fraților, să o îmbrățișăm, ca prin fapte să ne cunoaștem că am vrut, dar n-am putut să slugim patriii!” (D. Golescu, p. 112) [contextul atestă variația formelor de singular-plural ale cuvântului *fericire*, reflectând cele două ipostaze conceptual-semantică contingente, dar diferențiate prin gradul de abstractizare: *fericirea ca valoarea-scop* (concept abstract, actualizat doar la singular) - *fericirea ca stare de bine /bunăstare materială* (concept concret, actualizabil și la plural)]

(2) „Deci dar, luând toți seama osândii întru care ne aflăm, trebuie să ne împuternicim și să judecăm care sunt datoriile unui bun patriot, vrednic de laudă oroșan, iubitor de fii părinte, și care sunt acele urmări ce înstatornicează temeierile caselor noastre, cum și care sunt acele ce deștrădăcinează toate *fericirile* noastre; și așa, toți de obște, depărtând de la noi cele rele fapte și îmbrățișând pe cele bune (a cărora cel dintâi pas este unirea spre obștescul folos), să ridicăm mâini rugătoare către milostivul părinte ceresc, să ne înderepteze spre drumul fericilor, și să cerem tot chipul de ajutor de la preînălțatul nostru domn, ca de la un părinte și ca de la un mădular neamului românesc, ca să putem urma cele mai nainte zisă foloase către nație, căci, cum am mai zis: în *fericirea obștii ne vom găsi fieșcare în parte și pre a sa*” (D. Golescu, p. 85).

Contextul de mai sus atestă o izotopie afectivă particulară, fiind asociate trei afecte: *fericirea* colectivă (ca valoare și ideal moral al unei nații/patrii), *patriotismul* și *sentimentul religios* (recunoașterea autorității divine și raportarea afectivă în termeni ierarhici: *mâini rugătoare către milostivul părinte ceresc*). Este ilustrată astfel trăsătura culturală specifică epocii române premoderne: suprapunerea modelelor culturale vechi-nou: simbioza ideilor iluministe occidentale moderne: *fericirea ca ideal moral al unei nații, patriotismul*, cu valori tradiționale, vechi - sentimentul religios.

III. Concluzii preliminare

Inventarul reprezentativ al termenilor afectivi din textele perioadei de tranziție, analiza lor contextual-semantică și parcursul lor diacronic în trecerea spre mijlocul secolului al XIX-lea indică un proces treptat și esențial de configurare a unui vocabular modern al afectivității, desemnând nuanțat și complex forme de viață afectivă conștientizate și conceptualizate odată cu trecerea spre modernitate. Numărul mare de termeni afectivi (și frecvența lor în textele epocii) indică o tendință de hiperconceptualizare a afectivității, care ajunge să ocupe un loc central în modelul cultural al perioadei de tranziție.

Vocabularul afectiv, eterogen etimologic, prezent în textele perioadei reflectă interferența modelelor culturale (literare și lingvistice) care are loc în epoca românească premodernă: o fuzionare între nou și vechi, între tradiție și inovație, între elemente oriental-balcanice și occidental-romane, în acord cu evoluția contextului extralingvistic - istoric și cultural - specific. Mutațiile lingvistice (în primul rând lexico-semantică) constituie indicii care marchează trecerea către o nouă etapă culturală.

Profilul cultural-afectiv al epocii române premoderne este unul hibrid, în care se suprapun și fuzionează *modelele cognitive afective* de sursă diferită. *Modelul cognitiv afectiv* preexistent (vezi Stoica 2012), caracterizat prin *caracter colectiv, ierarhic, transparență emoțională*, este parțial reconfigurat prin simbioza cu un nou model cognitiv afectiv, favorizând în primul rând trăirea individuală, subiectivă. Fuziunea acestor modele cultural-afective a fost facilitată de existența

unor elemente comune între structura mental-afectivă și culturală veche și cea nouă. Filonul cultural de tip oriental preexistent în spațiul românesc (vezi succesul cărților populare, al romanului cavaleresc, al liricii neoanacreontice) a oferit terenul unei sensibilități deja manifestate și bine conturate, propice pentru implantarea unor noi idei de sursă occidentală – iluministe și preromantice, focalizând la rândul lor afectivitatea, expresia și trăirea emoțională.

Trecerea spre epoca modernă nu a însemnat orientarea bruscă către un alt tip de sensibilitate, preluarea automată și distinctă a unui model cultural nou și eventual antagonic cu cel existent. În epoca română de tranziție asistăm la o formă hibridă de conceptualizare și lexicalizare afectivă, în care idei moderne occidentale se adaugă firesc principiilor vechi tradiționale deja existente. Analiza contextual-semantică a lexicului afectiv pune în valoare această caracteristică culturală și lingvistică. Pe de o parte, emoții anterior existente, experimentate și lexicalizate, sunt reinvestite, nuanțate conceptual (cum este cazul pentru *dragoste* sau *fericire*). Pe de altă parte, noi afecte încep să fie discernute, conștientizate și diferențiate în plan conceptual și lexicalizate în mod distinct, o dată cu interferența cu un univers de gândire mai modern și mai diversificat (prin intermediul scrierilor literare și filozofice de sursă occidentală): *gelozie*, *dezgust*, *dezamăgire*, *egoism* etc.

Dacă luăm în considerare parametrii culturali care definesc afectivitatea în epoca veche românească, se constată mai degrabă un caracter conservator. Inovațiile aduse de modelul cultural de tip occidental nu afectează în linii radicale structura mental-afectivă deja existentă:

(a) *individualism – colectivism*.

Studiile de istorie culturală a emoțiilor subliniază în general tendința de focalizare a dimensiunii individual-subiective a trăirii afective în trecerea spre modernitate; sentimentele individului par să fie primordiale și să le surclaseze pe cele ale colectivității. Pentru spațiul cultural românesc, această dinamică nu este atât de evidentă. Pe de o parte, se înregistrează tendința de hipermarcare a caracterului *individual* (vezi focalizarea dimensiunii *erotic-romantice* a dragostei sau a *fericirii* ca afect subiectiv, bine reprezentate în textele perioadei; apariția unor dimensiuni auto-orientate ale *dragostei* – *dragostea de sine* – reprezentată ca *egoism*, *orgoliu*, *mândrie*). Pe de altă parte, însă, aceleași afecte (și aceiași termeni care le desemnează) înregistrează și ipostaze conceptuale în care dimensiune *colectivă* a trăirii afective în cauză rămâne primordială și este chiar hipermarcată (*dragostea colectivă*, *dragostea religioasă*, *dragostea de patrie* etc. sau *fericire* ca proprietate afectivă a unei întregi colectivități, *id est națiune/patrie*). De asemenea, un loc important în conceptualizarea afectivă și în lexicalizare este în continuare deținut de afectele socio-morale, implicând evaluarea afectivă prin raportare la contextul social, la normele de grup (trăsătură specifică unui mental de tip colectivist): un afect extrem de frecvent lexicalizat este, astfel, *rușinea*. În epoca de trecere spre modernitate are loc astfel, într-o accepție nouă, reconfigurarea dimensiunii *colective* a trăirii afective specifice epocii vechi. Cel mai adesea, termenii desemnând afectele principale au o configurație conceptual-semantică bivalentă *individual/colectiv*, reflectând interferența modelelor cognitiv-afective și culturale specifică epocii de tranziție; ipostaze conceptual-semantice noi se suprapun și fuzionează cu cele vechi, într-o singură modalitate de expresie lexicală.

(b) *transparența emoțională*.

Dimensiune definitorie a modelului cognitiv afectiv, *transparența emoțională* rămâne constantă în raport cu epoca precedentă. Cenzura, regularizarea emoțională nu caracterizează modelul cognitiv afectiv al epocii de tranziție. Normele de comportament emoțional există, au cel mai adesea un caracter stereotip, dar aceste reguli recomandă nu cenzura afectivă, ci dimpotrivă, exteriorizarea emoțională (asemenea epocii vechi). Caracterul *extrovertit* rămâne astfel constant,

dar expresiei afective i se asociază o problematizare și exprimare verbală explicită a emoției: emoția nu mai este doar trăită, ci și comunicată direct printr-un (meta)lexic specific. Trăirea afectivă este exprimată prin *cuvinte*, printr-o conduită emoțional-afectivă complexă, uneori printr-un limbaj corporal redundant, dramatic (pus în evidență de izotopii textuale mai ample care descriu comportamentul expresiv asociat unor emoții propriu-zise).

(c) *dimensiunea religioasă*

O altă dimensiune cultural-afectivă care se menține constantă de la epoca veche la epoca modernă este cea *religioasă*. Raționalismul prefigurată și promovat de ideile iluministe occidentale nu contravine și nu contrazice spiritul religios tradițional existent în spațiul românesc. *Dragostea, respectul, frica de Dumnezeu, dragostea de aproape* sunt afecte preexistente și consolidate prin accentuarea dimensiunii morale promovate de curentele filozofice occidentale (*empatia, solidaritatea umană, respectul pentru ceilalți etc.*).

Conceptualizarea și lexicalizarea afectivității în epoca românească de tranziție indică astfel o fuziune a modelelor culturale tradițional-oriental (vechi) și modern-occidental (nou) într-o sinteză originală, reflectând de fapt o caracteristică generală a epocii. Structura mental-afectivă deja existentă este una permeabilă, cumva în așteptarea elementului nou, revigorant al unei structuri afective moderne. Sensibilitatea românească de la începutul secolului XIX pare pregătită să absoarbă și să diversifice elementele unei afectivități în aparență noi, găsindu-și treptat forma specifică de expresie (culturală, literară, lingvistică). Caracterul hibrid al afectivității specific epocii de tranziție (încă vizibil prin lexicul eterogen etimologic și prin fluctuațiile semantic-conceptuale) se estompează treptat. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, modelul cognitiv afectiv al spațiului românesc este bine cristalizat și perfect sincronizat cu spiritul afectiv al veacului, cu forme proprii și nuanțate de conceptualizare și lexicalizare afectivă. Căci trecerea către o nouă etapă culturală este reflectată în și prin limbă.

Bibliografie selectivă

- Athanasiadou, A., Tabakowska, E. (eds.), 1998, *Speaking of Emotions. Conceptualization and Expression*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter.
- Angheliescu, M., 1971, *Preromantismul românesc (până la 1840)*, București, Editura Minerva.
- Baidier, F., Cislaru, G. (eds.), 2013, *Cartographie des émotions*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle.
- Chuquet, H. et al. (eds.), 2013, *Des sentiments au point de vue*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes.
- Chivu, Gh., Buză, E., Roman Moraru, A., 1992, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, București, Editura Științifică [DÎLR].
- Cornea, P., 1966, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, București, Editura pentru literatură.
- Cornea, P., 1972, *Originile romantismului românesc*, București, Editura Minerva.
- Frevert, U., 2011, *Emotions in History. Lost and Found*, Budapest, CEU Press.
- Frevert, U., M. Scheer, A. Schmidt, P. Eitler, B. Hitzer, N. Verheyen, B. Gammerl, Chr. Bailey, M. Pernau, 2014, *Emotional Lexicons. Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling 1700- 2000*, Oxford, Oxford University Press.
- Gheție, I., 1961, „Glosare de neologisme la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea”, *Limba Română*, X, pp. 557-566.
- Gheție, I., Chivu, Gh., 2000, *Contribuții la studiul limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780)*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- Lupu, C., 1999, *Lexicografia românească în procesul de occidentalizare latino-romanică a limbii române moderne (1780-1860)*, București, Editura Logos.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European Instrumente Structurale

DIPOBORU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

- Manolescu, N., 1990, *Istoria critică a literaturii române*, vol. I, București, Minerva.
- Matt, Susan J., Stearns N. Peter (eds.), 2014, *Doing emotions history*, Urbana, Chicago, and Springfield, University of Illinois Press.
- Plamper, Jan, 2015, *The History of Emotions*, Oxford, Oxford University Press.
- Reddy, W. M., 2009, "Historical Research on the Self and Emotions", *Emotion Review*, 1, 4, pp. 302-315.
- Reddy, W.M., 2001, *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Rosenwein, B.H., 2006, *Emotional communities in the Early Middle Ages*, New York, Cornell University Press.
- Rosenwein, B.H., 2010, "Problems and Methods in the History of Emotions", in *Passions in Context: Journal of the History and Philosophy of the Emotion*, 1, 2010, on line : <http://www.passionsincontext.de/index.php?id=557>
- Simion, E., 2008, *Dimineața poezilor*, București, Editura Polirom.
- Stearns, Carol Z., Stearns, Peter N. (eds.), 1988, *Emotion and Social Change. Toward a new psychohistory*, New York, London, Holmes & Meier.
- Steward, Philip, 2010, *L'invention du sentiment: roman et économie affective au XVIIIe siècle*, Oxford, Voltaire Press.
- Stoica, G., 2012, *Afect și afectivitate. Conceptualizare și lexicalizare în româna veche*, București, Editura Universității din București.
- Ursu, N.A., Ursu, D., 2004, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760- 1860). Studiu lingvistic și de istorie culturală*, vol. I. Iași, Editura Cronica.
- Ursu, N. A., Ursu, D., 2006, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760- 1860). Repertoriul de cuvinte și forme*, vol II. Iași, Editura Cronica.
- Ursu, N. A., Ursu, D., 2011, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760- 1860)*, III, Partea I, Iași, Cronica.
- Vintilă-Ghițulescu, Constanța, 2006, *Focul amorului. Despre dragoste și sexualitate în societatea românească (1750- 1840)*, București, Editura Humanitas.
- Wilson, P., (ed.), 2012, *Dynamicity in Emotion Concepts*, Berne, Peter Lang.
- Zamfir, M., 2012, *Scurtă istorie. Panoramă alternativă a literaturii române*, vol. I, Iași/București, Polirom/Cartea Românească.

Gărnier

